

Сміх у кінці тунелю. Нотатки українського анестезіолога

Про книгу

Секс, наркотики, рок-н-рол? Студентські будні майбутніх лікарів трохи інші. Анатомія, неорганічна хімія, перерви на сон. І ні, далі легше не буде. Далі на них чекатимуть лікарні та пацієнти. А ще колеги, які не в змозі прочитати банальну інструкцію до пристрою, родичі, для яких реанімація видається мало не вбивством, і бюрократія, багато бюрократії. Та будуть і ті, хто готовий підставити плече на чергуванні, ті, хто вчасно поділиться новим досвідом, як і ті, хто помітить лікаря та його зусилля.

Книжка Івана Черненка — це книжка про медицину та будні медиків, про той шлях, що долає кожен мрійник, аби стати лікарем. Про помилки, безлад і пацієнтів. Про життя та смерть, про кожного з нас.

Зрештою, це просто історія лікаря з Богом забутої районної лікарні десь у Макондо.

СМІХ У КІНЦІ ТУНЕЛЮ

НОТАТКИ
УКРАЇНСЬКОГО
АНЕСТЕЗІОЛОГА

Іван Черненко

Іван Черненко

СМІХ У КІНЦІ ТУНЕЛЮ

Нотатки українського анестезіолога

віхОла

Київ · 2021

ВІДГУК ПРО КНИЖКУ

Як будь-який нормальний егоїст, я хочу безкоштовної медицини. А ще доктора Хауса. Точніше, численних докторів Хаусів. У кожному кабінеті. В будь-який час дня і ночі. При цьому, авжеж, вони мають бути ще й терплячі, уважні, усміхнені та самовіддані.

Власне, книжка якраз про те, чому так не буває. У всякому разі, у тій країні, де нам з автором довелося народитися. Про те маленьке персональне пекло, через яке проходить молодий ідеаліст, який обрав професію лікаря.

Легка, весела з перших абзаців, сповнена молоді відчайдушності, вона дорослішає на очах разом з автором. І ти, проходячи з ним усі етапи від вступних іспитів до першої смерті пацієнта, не встигаєш до ладу зрозуміти, як це все сталося. Коли ти вляпався в реальність, що не має нічого спільного з власними фантазіями на тему «Терміново вертоліт, ми його втрачаємо»?

Я проковтнула текст за кілька днів. Точніше, ночей, бо вдень не могла відволіктися від власних справ, а читати шматочками не могла — книжка затягує і не відпускає. І якщо першої ночі я затискала собі рот, аби не розбудити домашніх реготом, то останньої намагалася схлипувати тихіше, щоб нікому не заважати.

*Леся Литвинова,
волонтерка, голова благодійного фонду «Свої»*

УДК 821.161.2'06-32

Ч-49

Черненко Іван

Ч-49 Сміх у кінці тунелю. Нотатки українського анестезіолога / Іван Черненко. — Київ : Віхола, 2021. — 384 с. — (Серія «Життя»).

ISBN 978-617-7960-36-1 (п. в.)

ISBN 978-617-7960-51-4 (е. в.)

Секс, наркотики, рок-н-рол? Студентські будні майбутніх лікарів трохи інші. Анатомія, неорганічна хімія, перерви на сон. І ні, далі легше не буде. Далі на них чекатимуть лікарні та пацієнти. А ще колеги, які не в змозі прочитати банальну інструкцію до пристрою, родичі, для яких реанімація видається мало не вбивством, і бюрократія, багато бюрократії. Та будуть і ті, хто готовий підставити плече на чергуванні, ті, хто вчасно поділиться новим досвідом, як і ті, хто помітить лікаря та його зусилля.

Книжка Івана Черненка — це книжка про медицину та будні медиків, про той шлях, що долає кожен мрійник, аби стати лікарем. Про помилки, безлад і пацієнтів. Про життя та смерть, про кожного з нас.

Зрештою, це просто історія лікаря з Богом забутої районної лікарні десь у Макондо.

УДК 821.161.2'06-32

Дякуємо за допомогу в підготовці видання *Олені Гонті*.

Усі права застережено. Будь-яку частину цього видання в будь-якій формі та будь-яким способом без письмової згоди видавництва і правовласників відтворювати заборонено.

ISBN 978-617-7960-36-1 (п. в.)
ISBN 978-617-7960-51-4 (е. в.)

© Іван Черненко, 2021
© Оксана Йориш, обкладинка, 2021
© ТОВ «Віхола», виключна ліцензія
на видання, оригінал-макет, 2021

Примітка

ДЛЯ ТИХ, ХТО ПОЛЮБЛЯЄ КОНФЛІКТИ

Задум книжки з'явився в моїй уяві, коли я спочивав під пальмою після важкого чергування в районній лікарні міста Макондо. Ця книжка є витвором художнього мистецтва, що, безумовно, мені лестить. Не можу стверджувати, що вона автобіографічна, адже після зустрічі з тральфамадорцями в моїй голові перемішалось все: майбутнє й минуле, сни й фантазії. Усе написане є продуктом життєдіяльності хворобливої свідомості автора або несанкціонованим витоком підсвідомості.

З усіма персонажами книжки, особливо з головним героєм, попередньо проведена бесіда про те, що всі вони є плодом уяви автора, усі події й персонажі вигадані, усі збіги є випадковістю. Однак персонажі повідомили, що мають намір створити профспілку й оскаржувати в суді свавілля автора та юриста, який його консультував. Так чи інакше, події, що розгортатимуться на сторінках книжки, не могли мати місця у квітучій і розвиненій державі, де нам випала честь жити. Прочитайте й переконайтеся, що цей текст є суто фантастичним витвором мистецтва й до реальності не має жодного стосунку, як, власне, і до мистецтва.

Щиро ваш

автор Джон, або Іван, або Йоханан, коротше, лікар-анестезіолог

Йоссаріон

Передмова

МІЙ ЗЛОБОДНЕВСЬК

Книжка, яку ви тримаєте в руках, народилася спонтанно з уривків історій і спогадів. Я часто твердив, що колись напишу її, щоб відобразити на папері прожите. Мабуть, настав час виконати обіцянку. Не знаю, чи висока літературна цінність написаного, чи лежатиме книжка на полиці, припадаючи пилом, але сподіваюся, вам хоча б буде цікаво.

Деякі історії вам здадуться смішними, деякі — трагічними, а часом і неймовірними. Це історія про людей, любов і смерть, про реалії медичної системи. Про шляхи, які проходить наївний мрійник, щоб стати лікарем. Про людське, занадто людське.

Я не мудрував із закручуванням сюжету, тому розташував усе в хронологічному порядку — від університету до пандемії, від безтурботності до відчаю.

Хай якою важкою час від часу вам видаватиметься розповідь, хай як сумно буде від деяких історій, знайте: у житті завжди є місце надії й радості, як і у цієї книжки в кінці, а тому дочитайте. Істинне щастя — у дрібницях.

Частина перша

УНІВЕР

ВАЛЬС № 2

Чи бачили ви коли-небудь бійку батьків під дверима приймальної комісії? Якщо ні, то вам не пощастило вступати в медичний університет (МУ) у 2010 році. Надворі спекотний липень, асфальт розпечений уже зранку, власне, як і нерви людей, що з ночі займали чергу. Того року на одне бюджетне місце було понад десять абітурієнтів. Мізансцена з натовпу розодягнених батьків і їхніх переляканих дітей, які невдовзі стануть студентами. Як і пів століття тому, ті самі батьки, ті самі перелякані обличчя й незмінний фасад МУ. Лунає «Вальс № 2» Шостаковича.

Склавши ЗНО на пристойний бал, я міг вступити чи не в будь-який виш країни, але з незбагненої причини вирішив, що це буде медичний університет, або, як його називали в народі, медін.

Медін зустрів величезною триповерховою будівлею з усією розкішшю, яку могла собі дозволити фантазія архітектора в 1900-му році. Думаю, не варто казати, що для людини з провінції все це видавалося дещо фантастичним. У моїй уяві саме таким я малював університет, у якому хотів би навчатися. Правда, за тиждень від приємного флеру залишиться тільки запах формаліну, а в голові крутитиметься єдине запитання: «Як звідси втекти?».

Але надворі був липень, а перед вхідними дверима головного корпусу, де засідала комісія, протестні настрої росли. Кожен хотів пошвидше подати документи й вирушити на пошуки холодних напоїв і тіні.

— Пропустіть, я інвалід! — кричав чийсь батько.

— Але ми не пускаємо батьків, тільки абітурієнтів.

— Вона теж інвалід! Я інвалід! Уся сім'я — інваліди! Пропустіть! — продовжував волати здоровезний мужик метрів два на зріст.

Студент другого курсу дуже швидко здався і пропустив.

Загалом того дня було аномальне скупчення людей з інвалідністю. Здавалося, у них якийсь мітинг перед медіном збігся зі вступною кампанією.

Це була перша ластівка. Батьки розкумекали, що махлювати не те що можна, а навіть треба, і полізли до дверей, кожне зі своїми причинами й відмазками. Шостакович утомився, Емір Кустуриця, злившись воєдино з Гораном Бреговичем, правили бал, народ пішов у рознос.

Кмітливість людей не знала меж. Улітку студенти першого курсу зазвичай проходять трудову практику. Чийсь батьки помітили, що хлопців з відрами й волотями вільно пропускають у будівлю. Незабаром парочка абітурієнтів обзавелася віниками й відрами, з яких стирчали папки з документами.

До дванадцятої дня в будівлю офіційно зайшло десять абітурієнтів. Неофіційно всередині було осіб сто. У якийсь момент чийсь батько штовхнув чиюсь маму, у відповідь полетіла папка з документами. Б'ються батьки, колишні школярі знімають усе на телефон, і студент другого курсу грудьми захищає вхід усередину.

— Усе, ходімо, тут робити нема чого, — сказала мама й почала шукати шпарину, у яку можна було впхати мене.

Оскільки черга не рухалася абсолютно, мама вирішила, що й нам час діяти. Знайомий студент третього курсу провів мене через чорний хід, за що мені було соромно. Мій юнацький максималізм вважав, що це неправильно. Мама вважала, що це, звісно, нечесно, але оскільки ніхто в нашій родині не був внучатим племінником ректора, людиною з інвалідністю чи просто знайомим декана, то шансів у найближчі кілька днів потрапити всередину було мало.

У приймальній комісії панував хаос. В аудиторіях за столами в ряд сиділи викладачі різних факультетів.

— Заповніть ось ці папірці, тут і тут, а потім ідіть до столу номер три, там поставите печатку, а потім — до столу номер п'ять, потім — до юриста, потім — сюди, а потім — в аудиторію номер один, здасте.

— Де ви сказали печатку поставити? — запитав я в порожнечу.

Якщо пекло існує, то одне з його кіл — це приймальна комісія медичного.

— Ви не там заповнили, поверніться до столу номер один, візьміть новий бланк і вертайтеся.

Хотілося кричати. Упродовж години я блукав між столами, аудиторіями, кабінетами, членами комісії. Усе було влаштовано так, щоб людина подумала тричі, перш ніж пов'язувати життя з медициною.

Доля волала мені: «Біжи-и-и!!!».

Але я був таким утомленим, що повторював їй: «Заткнися і дай мені сил знайти стіл номер п'ять».

Я зайшов у будівлю о 12:30, а вийшов о 16:00.

— О, швидко впорався, — сказав знайомий, який провів мене всередину. — Коли вступав я, то в мене на це пішло годин п'ять.

— То що, ідемо в наступний універ? — спитала мама. Ми планували подати документи ще в кілька.

— Ні, я одразу подав оригінали документів. Навряд чи переживу хоча б ще одну приймальну комісію. Вчуса або тут, або ніде.

— Упевнений?

— Так, у крайньому разі вступлю наступного року.

Так я став студентом медичного університету.

Знайомі питали: «Скільки заплатили за вступ? Куди ви зібралися? Там же за все треба платити».

Відповіді «ніскільки» мало хто вірив.

Правда, побачивши, що відбувалося в комісії, я розумів, що якби не ЗНО, то навряд чи сюди вступив би. Десятиліттями вважалося, що МУ — університет для обраних, для тих, у кого мами-тата — головні лікарі, місцеві топчиновники, та й просто для людей з грошима.

У мене навіть не було потрібної суми, щоб заплатити за перші пів року гуртожитку. У бухгалтерії з незрозумілої для мене принциповості наполягали на сплаті щонайменше за пів року. Тоді це було близько 1800 гривень. З огляду на те, що мама в місяць заробляла близько 800 гривень, а батько отримував пенсію 700 гривень, для нас це була непідйомна сума. Скинулися всім світом: бабусі, батьки, в борг у знайомих. Я став першим у своїй родині, хто вступив до університету.

Так для мене почалася медицина — соціальною нерівністю й геть рудиментарною, совковою системою бюрократії в освіті. Системою, у якій перемагає хитрий або багатий. Дарвін був би задоволений.

ОЛЕНА ІВАНІВНА

Першого вересня красиво одягнені майбутні лікарі стояли перед головним корпусом і слухали довгу нецікаву промову ректора. Нам бажали не заплямувати честь білого халата, старанно вчитися і стати професіоналами.

— Диви, у нас у розкладі сьогодні вже є пари. Анатомія, фізкультура, філософія, — зрадів хтось із моїх одногрупників.

— Філософія?

— Ми будемо вивчати філософію?

— А змінка потрібна?

— А хто староста?

І тонни запитань, які ми ставили одне одному. Я навіть не пам'ятаю, щоб ми знайомилися. Ну, знаєте стандартне: «Привіт, я Ваня». Усі перебували в ейфорії свободи. Колишні школярі були в захваті від того, що стали студентами. У мене ж моторошно болів живіт (класичний синдром подразненого кишечника, коли надмірні переживання викликають далеко не метеликів у районі пупка), і мені було не до запитань.

— Хлопці, мене звать Ілона. Я ваша староста. На завтра в нас уже є домашнє завдання. На пару з анатомії треба вивчити кістки.

Медін такий суворий, що до початку навчання в тебе вже є домашнє завдання.

На найближчий рік тритомник з анатомії Синельникова став настільною книжкою. З ним засинали, прокидалися, з ним ходили на побачення. Повірили? Авжеж, не було ніяких побачень, точніше, часу на них. Секс, наркотики, рок-н-рол? Так ви уявляєте студентські роки? У медіні на першому курсі ця формула була іншою: анатомія Синельникова, неорганічна хімія, перерви на сон. А крім цього, десяток інших предметів. При цьому кожен викладач вважав за свій обов'язок донести до майбутнього лікаря, що саме його предмет — найважливіший і найпотрібніший. Спробуй-но не вивчи, падло, горіти тобі в пеклі і відпрацьовувати 2.0. Словом, ганьба на весь твій рід до дев'ятого коліна.

На першу пару з анатомії всі почитали про кістки, їхню будову, але, як виявиться пізніше, читають у школі. А в медіні зубрять від букви до

букви.

Нас лякала невідомість. Завчасно ми пробили інформацію й дізналися прізвища «монстрів» серед викладачів анатомії. Усі одногосно казали: «Олена Іванівна».

В аудиторію зайшла приємна невисока жінка, років сімдесяти, з пофарбованим у яскраво-рудий волоссям.

— Фух, — видихнули ми. Ну, це точно не Олена Іванівна, зворушлива старенька з красивою усмішкою.

— Вітаю! Мене звати Данилюк Олена Іванівна!

Наші сфінктери стиснулися, а радісні усмішки сповзли з губ.

— Поки ви там зображали знання на лінійці на честь першого вересня, у нас була пара анатомії, на яку ви не з'явилися з невідомої мені причини.

— Але ж першого ніхто не вчився... — спробував хтось парирувати.

— Друзі-і-і, — ось це «друзі» і протяжний звук «і» в кінці змушуватимуть нас тремтіти до самого кінця курсу з анатомії. — Друзі-і-і, у вашому розкладі першого числа — анатомія. Не треба мене дурити. Чорним по білому написано: «Анатомія». А вас не було. Але, — на обличчі Олени Іванівни з'явилася солодка посмішка, яку потім ми спостерігатимемо завжди наприкінці пари, — оскільки ви тільки почали своє навчання, за перше вересня я всім вам поставлю «трійки».

Колишні медалісти й відмінники заволали:

— Чому «трійки»?! Ми ж нічого не відповідали!!! Це зіпсує нам успішність!..

— Друзі-і-і, усім «три»! А тепер поговоримо про тему заняття.

Далі починався «розстріл». Ми сиділи навколо анатомічного столу, оббитого цинком, на такому зазвичай розтинають тіла померлих, препарують органи тощо. Ми ж за таким столом училися, писали, їли пиріжки й іноді копирсалися в чиємусь черепі, вишукуючи анатомічні орієнтири й утворення, які мали триповерхові назви на латині.

Олена Іванівна ставила запитання й проти годинникової стрілки по черзі питала кожного. Якщо не знаєш, право відповіді переходить до наступного. Коло за колом, коло за колом, поки час добігає кінця, а ти починаєш відчувати симптоми зневоднення, бо адреналін вичавлює з тебе у вигляді поту всю доступну рідину.

Стрибнути з парашутом, пропливти на каяку гірську річку, вижити голим із самим лише ножем у тропічному лісі? Пару з анатомії переживи з Оленою Іванівною — і все решта видаватиметься дитячою забавкою.

Перша пара з анатомії добігала кінця, ми просто обм'якали, плавно сповзаючи зі стільців.

— Час розрахуватися, — промовляла Олена Іванівна, і на її обличчі з'являлася та сама солодкувата посмішка. Це означало, що зараз виставить оцінки — і ми вільні. За кілька тижнів ми чекатимемо на цю фразу, як на манну небесну. Нас не цікавили оцінки, ми просто хотіли, щоб це швидше скінчилося.

— Що ж, поїхали. Два нуль, два нуль, два нуль. Хлопці, ви взяли лопату й копаєте собі яму. Учїть.

Практично вся група отримала 2.0, кілька студентів отримали 3.0, зокрема я, мені так здається, точніше, зараз уже не пам'ятаю, але в глибині душі хочу вірити, що був у списку «трієчників».

«Двійки» свої я пам'ятаю добре. Одного разу я справді не підготувався, а другого це була прикра несправедливість, пригадую, навіть пустив скупу сльозу образи. Упродовж усієї пари Олена Іванівна обходила мене стороною й нічого не питала, а під кінець:

— Черненко, ви сьогодні цілковито мовчали. За м'язи передпліччя — 2.0.

Зайве говорити, що мій протест був проігнорований, хоча я вчив цю тему до півночі. Було прикро, але недовго. Далі була хімія, де наше самолюбство теж методично розмазували.

Олену Іванівну до кінця семестру ми щиро полюбили, вона зробила з нас таких собі термінаторів анатомії. Ми знали все, і навіть більше ніж потрібно. І до цього дня, збираючись з одногрупниками, історії про людину, чиє ім'я вганяло в паніку студентів, завжди з нами.

Загалом перші дні в медіні доводили той факт, що школа нас готувала до життя, якого не існує, як у плані знань, так і в плані таких понять, як справедливість. Не було ніякої справедливості, її тут не існувало. Не мало значення, як ти вчився в школі, чи була в тебе золота медаль, чи закінчив ти престижний ліцей: якщо ти не знаєш, як називається ось ця маленька борозна на скроневій кістці — тобі жопа. І вибір невеликий: або плати, або вчи.

Це демотивувало. Ти міг вивчити двісті сторінок тексту, визубрити всі назви на латині, але не відповісти на одне маленьке запитання — і все, тобі «два». Тут не можна було реабілітуватися, один раз помилився — «два». З одного боку, це вчило, що помилки в медицині обходяться дуже дорого, з іншого, створювало чудовий ґрунт для корупції. І вона цвіла.

Ні, ніхто, звісно, спеціально не валив на іспиті чи парі, не занижував оцінок. Але все можна було купити, перескласти за невелику винагороду.

На кафедрі гістології був викладач на прізвисько Валера Двадцять Гривень. У 2011-му він уже був Валерою Тридцять Гривень, а у 2016-му, коли я випускався, його називали Валера П'ятдесят Гривень — інфляція, знаєте. Приблизно стільки коштувало перетворити «двійку» на «трійку», і він, як справдешній фанат Ісуса, творив дива, перетворюючи за допомогою ручки, що стиралася, одну оцінку на іншу. Його й деяких завідувачів кілька разів навіть виводили люди в балаклавах, але він, як птах фенікс, оживав знову й знову.

Лише на четвертому курсі, коли наші заняття перемістилися на клінічні бази, де викладали лікарі-практики, корупції стало трішки менше. У викладачів-лікарів був свій заробіток, тому наші гроші їх цікавили мало, власне, мало цікавили їх і ми самі. Як сказав один професор:

— Навіщо мені рости з вас конкурентів і чогось учити? Читайте книжку, потім напишемо тестик, а я в операційну пішов.

Усупереч корупції, тотальній системі знеособлення й приниження, учитися в медіні було цікаво. І хоча до медичних універів загниваючого Заходу нам далеко, усе ж медін кращий від будь-якого біофаку чи політеху.

Я хотів учитися в медіні саме завдяки тій складності, з якою стикається студент-медик. Освіта в Україні — давно не освіта взагалі. Тому я міркував, що треба вступати туди, де найскладніше. А найскладніше було в медичному. Тимчасом як політехівці засмагали на морі, ми вчили. Коли майбутні економісти, біологи їхали на вихідних додому — ми йшли в анатомку зубрити м'язи. Студенти інших вишів дивувалися, що в нас треба відпрацьовувати пропуски, і взагалі

жахалися, коли дізнавалися про обсяги інформації, які нам доводилося вивчати.

Базовий предмет першого курсу — анатомія. Значну частину інформації ми черпали з атласу Синельникова. Якщо в тебе є власний атлас — ти крутий. Зазвичай у бібліотеці видавали один на кілька студентів. Тому, частенько збираючись групами, ми йшли в анатомку і вивчали все на препаратах. На перші заняття я просто вчив назви структур, але виходило не дуже добре, бо на практиці реальна кістка чи орган мали далеко не такий вигляд, як їх малювали в книжці. Хочеш знати анатомію — йдеш у суботу в анатомку або залишаєшся після пар. В анатомці можна було взяти піднос з набором кісток і, тримаючи в одній руці пиріжок з маком, а в другій — сьомий шийний хребець, пізнавати ази. Як у бібліотеці: віддаєш свій студентський, а взамін отримуєш повну тацю кісток.

Авжеж, це далеко не та анатомія, якою вона мусить бути в ідеальному медичному. Вивчення цього предмета передбачає постійне препарування трупів, розгляд анатомічних структур. Ми ж могли максимум задовольнитися кістками і банками з формаліном, у яких плавали готові відпрепаровані органи. Одна річ, коли ти робиш щось руками, інша — коли намагаєшся завчитати конкретну сторінку атласу. Самостійно ми майже не препарували. Тому коли я читаю, як студенти-медики в Німеччині постійно препарують трупи, убога сльоза заздирі котиться по моїй щоці.

Підручники часто досягали віку в найкращому разі наших батьків, у найгіршому — бабусь і дідусів. У бібліотеці видавали й геть раритети. Але вони виявлялися куди якіснішими й містили більше корисної інформації, ніж новенькі підручники, видані друкарнею медіну. Це були фактично методички в красивих обкладинках, які коштували величезних грошей, а корисної інформації містили мало. Упевнений, медін просто відмивав на цих книжках гроші. Іншої притомної причини видавати це лайно я не бачу. До четвертого курсу ми вчилися переважно за старими радянськими підручниками. На щастя, протягом перших трьох курсів вивчають базові предмети. А за останні роки 30–40 у фізіології людини, біохімії, фізиці особливих відкриттів не відбулося, тому видання вісімдесятих залишалися актуальними.

Інакше, поки весь світ вважав би, що Земля кругла, ми вірили б у плоску Землю й страшну силу бубна та заклинань.

Ті, у кого були гроші, купували нові видання. Атлас Френка Неттера — мрія. Але із зарубіжними виданнями варто було бути обережними, бо викладачі рідко їх читали. А тому, якщо якесь утворення в Неттера називалось якимось інакше, Синельников голосно з тебе іржав, а в журналі стояло 2.0.

НА ОДИН ДЕНЬ БЛИЖЧЕ ДО ДИПЛОМА

Узагалі медін був збіговиськом неадекватних людей, у хорошому сенсі. Здавалося, серед викладачів тривало якесь таємне змагання, хто буде найфріковішим фріком. Це, мабуть, одна з небагатьох речей, яка робила навчання цікавішим, адже ніхто не знав, що цього разу відмочить той чи інший викладач.

— Чи знаєте ви, навіщо студенту біла шапочка? — питала в аудиторії доцентка кафедри фізіології, яка була найвідданішою фанаткою Павлова Івана Петровича. — Правильно, щоб утримувати ваші знання, бо ж виваляться! А знаєте, який сьогодні день?

— Вівторок?

— Ні, день, на який ви ближчі до диплома, до моменту, коли станете лікарями. Богами! Зараз ви напівбоги, але коли будете фахівцями, станете богами.

Вона любила називати студентів напівбогами. Це була легендарна Дарина Дмитрівна. Легендарною вона була не лише завдяки своїм крилатим висловам, а ще з однієї причини.

Головний корпус МУ розташовується на вулиці, що за радянських часів була названа на честь видатного фізіолога П. Серед місцевих маршрутників ходила байка про якусь загадкову жінку, яка завжди просила зупинити на цій вулиці. І якщо хтось наважувався сказати, що тепер у вулиці інша назва, таємнича дама влаштовувала страшний скандал. А одного разу навіть ударила водія парасолькою. Авжеж, це була Дарина Дмитрівна, мила невисока жінка.

У 2019-му вона померла в самотності й бідності. У ХХІ столітті викладачка найбільшого медичного університету. Утім вона не єдина. Після закінчення університету багато разів дізнавався, як жили і йшли

з життя часом не найкращі, але щонайменше чесні викладачі. Найчастіше це були одинокі нещасні люди похилого віку, які все своє життя присвятили науці, але совість не дозволяла виправляти оцінки за гроші. Корупційна система медіну ставила тебе перед вибором: або рости ідіотів-лікарів, або не бери, але помри всіма забутий. Тому я ніколи не звинувачував їх, я був вдячний хоча б за те, що це добровільно. Будь це систематичні побори, я, мабуть, медіну так і не закінчив би. Загалом безгрошів'я супроводжувало мене всі шість років. Я навіть досяг певного дзену в умінні жити на мінімум. Моєї стипендії (тоді це було близько 600 гривень, приблизно 80 доларів) вистачало на те, щоб прогодувати себе, трохи відкласти й не просити грошей у мами. Але її не вистачало, щоб заплатити за гуртожиток. Я із жахом чекав на другий семестр першого курсу, коли треба було платити за проживання. У січні 2011 року був критичний для мене момент. Я виявився близьким до того, щоб забрати документи й усе покинути. Новий семестр, нові предмети, треба було купити якісь книжки, зошити, і спробуй не купи методички конкретної кафедри, собівартість якої 20 гривень, а тобі її намагалися продати за 50. Плюс подарунки деканам, преподам і решта привітань, без яких значна частина групи вважала, що нас завалять на іспиті.

Пам'ятаю, стояв у темряві загальної кухні гуртожитку й розмовляв з мамою по телефону. Вона казала, що позичить.

— Нічого страшного, — заспокоював я маму. — Я кину. Піду працювати, назбираю, потім вступлю знову. Прорвемося.

Спитаєте: чого не знайти роботу? Були хлопці, які паралельно працювали. Приходили втомленими, після нічних змін, найчастіше непідготовленими. У медіні потрібно було вивчати величезні обсяги матеріалу, тому, як любили говорити багато викладачів: «Мені все одно, де ви були вночі, ви сюди прийшли вчитися чи працювати?».

Я знав себе, свій організм, без сну я дуже швидко перестав би засвоювати взагалі будь-що. Тому для мене рішення було одне: або вчитися, або йти. А тому я максимально економив. На другий семестр позичив частину грошей у сусіда по кімнаті, плюс місячна стипендія, решту додала мама.

Я ненавидів цей університет, цю країну, цю систему, у якій ти будь хоч реінкарнацією Ейнштейна, але якщо в тебе немає грошей на

гуртожиток, то вища освіта тобі не доступна.

Улітку я підробляв різноробочим, щоб зібрати якихось грошей.

Десь після першого курсу я і мій друг Льоха сиділи на горі свіжонабитого каменю. Це був такий бізнес. Людина з грошима або зв'язками купувала стару будівлю, туди відправляли робітників, і вони все це розбирали. А потім камінь продавали. За 72 камені кожен з нас отримував по 50 гривень. Я тоді важив близько 50 кілограмів, а один камінь — 25 кілограмів. Мало набити, його ще треба було завантажити в кузов ГАЗ-53. Не найлегша робота, на якій я коли-небудь працював. Ми сиділи голопузі, вимазані жовтою пилюкою на горі каміння й дивилися на місто вдалині. І мріяли, що коли-небудь розбагатіємо й побудуємо парк атракціонів на околиці міста. Загалом ми просто мріяли, що розбагатіємо й залишимося людьми.

Якось по каміння приїхав знайомий водій.

— Хлопці, ви чого? Ваню, Льохо? Ваню, ти ж в універі вчишся, а ти взагалі ще школяр. Ви що тут робите?

— Працюємо...

Тому часом, коли я нию, що в мене було важке чергування, а мені за це держава платить копійки, я згадую, що, можливо, десь на горі каміння сидять двоє школярів і мріють розбагатіти.

ГЕНА, ЧЕБУРАШКИ І ЛОХЗАГІН

— Алапіхонова кислота. Записуємо.

— Що-що?

— Алапіпонова кислота! Що незрозумілого?

Органічної хімії ми вчилися в прекрасної жінки, чиє ім'я на свій сором я забув, у неї були легкі дефекти мовлення, тому арахідонова кислота щоразу звучала по-новому. Кожна пара була грою «Дізнайся назву кислоти». Зазвичай з вуст викладачки звучала якась абракадабра — і слово «кислота». Те, що це кислота, ми розуміли, а ось яка — лишалося здогадуватися.

— Ви щчьо, не вчили? Кажу, трігліпіфісінова кислота!

Далі хтось із нас виходив до дошки й починав писати кислоту, максимально співзвучну до сказаного.

— Не та, інча!

Якщо запас кислот у голові студента був обмежений — це було беззастережне «два».

Утім часом і не треба мати дефектів мовлення, щоб назви лякали. Циклопентанпергідрофенантрен — хороший тест на тверезість. Вимовив назву цієї органічної сполуки — тверезий, не вимовив чи не написав на іспиті — «два».

На другому курсі почалася біоорганічна хімія. І якщо ще на першому я зрозумів, що хімія — не моє, то на другому курсі зайвий раз у цьому переконався.

До нового року ми не надто напружувалися у вивченні біохімії. Приходила якась доцентка кафедри, щось розповідала, ми щось відповідали. Загалом було легко. Але медін учить головного: якщо на початку щось дається занадто легко, у кінці доведеться або платити, або багато вчити. Так і сталося. За тиждень до кінця семестру викладач змінився. До нас прийшов Геннадій.

— Сьогодні ми здамо всі три модулі за пів року, — сказав Геннадій, приємно посміхаючись.

Модуль — це залік із певного розділу. Зазвичай перед сесією потрібно було скласти близько трьох таких заліків. Скласти все одразу було нереально. Нас, звісно, мучили неабиякі сумніви з приводу відсутності заліків із біохімії протягом семестру, але ми не припускали, що фінал буде аж таким сумним.

Один за одним ми виходили до дошки, Геннадій просив написати формулу, і якщо ти писав щось не те, він починав голосити.

— Ну що ти мені Чебурашок малюєш!

На курсі ходила байка про студента, який вирішив пожартувати й відповів:

— Я можу й Крокодила Гену намалювати.

Після цього студент дуже довго намагався перескласти. Словом, Геннадій був мужиком серйозним, жартів не терпів. А ось модуль за 200 гривень закрити міг.

Ми сиділи години три, було вже близько шостої вечора. На задніх партах почали перешіптуватися й підбивати мого однокласника йти домовлятися. Коли стало зрозуміло, що так просто Крокодил Гена нас не відпустить, Діма пішов.

— Геннадію Вікторовичу, а можна вас у коридор?..

— А що, Дімко, бити мене будеш?

— Ні, що ви, — боязко відповів Литянський.

— Може, ми якось кафедрі допоможемо? Ну, що ж це ми, уже шоста вечора, і ми мучимося, і ви страждаєте. То, може, ми стільці купимо для кафедри?

— Може. Литянський, ти гроші давай, а стільці я й сам куплю.

— А скільки?

— Ну, стільців, Дімко, кафедрі багато треба. Гривень 200 за модуль.

Більша частина групи скинулася грошима, крім мене й Вадика. Вадик був переможцем усеукраїнської олімпіади з хімії. Біохімія для нього була, як у пісочниці гратися. У мене грошей, як завжди, не було, тому я пішов учити. Взагалі добре, що грошей не було — не було шляхів для відступу, а тому й учив усе.

Усю ніч я вчив двічі в житті. Уперше — скроневу кістку на анатомію, вдруге — три модулі на біохімію. До слова, якщо людину кидає в піт і починає смикатися око при словосполученні «скронева кістка», знайте, вона точно навчалася в медіні.

— Суцільні Чебурашки, — промовив Геннадій, пробігши поглядом мій листочок з формулами.

— Спробую ще раз, якщо можна.

Я спробував тричі, Чебурашок стало трошки менше. Геннадій зглянувся наді мною, було зрозуміло, що грошей у мене все одно немає, а ходити перескладати я готовий, поки не помру в обнімку з підручником.

— Але якщо в другому семестрі учитимеш так само — завалю.

— Домовилися.

І обіцянки я дотримав, без проблем здавши всі три модулі другого семестру й фінальний іспит. Пізніше я був вдячний Геннадію: якби не він і не його любов до стільців — біохімія пройшла би повз мене. А так розбудить мене серед ночі — і я спокійно напишу вам формулу порфірину чи циклопентанпергідрофенантрону, не відриваючи голови від подушки. На третьому курсі ці знання знадобилися на фармакології.

А Геннадій досі викладає, здається, навіть кафедру очолив. Кажуть, навіть нові стільці й парти на кафедрі з'явилися.

Утім заробити оцінку в медіні можна було в інші різні способи, наприклад, записатися в лохзагін. Авжеж, ми часто прогулювали фізкультуру і за це отримували н/б — «не був». Н/б треба було відпрацьовувати. Одна з особливостей системи медичного вишу полягає в тому, що відпрацьовується будь-який пропуск, не має значення, пари чи лекції. Не був — іди на відпрацювання.

— Шикуйсь! У шеренгу по одному, раз, два.

У спортзал заходив завгосп дядя Коля. Дядя Коля був свій у дошку чувак, який завжди мав потребу в помічниках.

— У кого є н/б? Бачу, в багатьох. Хто хоче трохи попрацювати? Сьогодні потрібні хлопці.

— А дівчата? Нам теж треба!

— Не, сьогодні тільки хлопці.

— Блін, вічно хлопцям щастить.

На цементний завод нас не відправляли, але зазвичай те, що дядя Коля називав «трохи попрацювати», перетворювалося або на будівництво століття, або на тягання пів дня якихось залізьяк.

Тому дуже швидко загін дяді Колі став називатися «лохзагоном». Переваги: можна було закрити н/б не тільки з фізкультури, недоліки: ніколи не знаєш, яку шабашку дядя Коля підготував цього разу. Лохзагони були чи не на кожній кафедрі, будь-де можна було забити цвях, посунути шафу, пофарбувати стіни — й отримати бажану оцінку.

Найприємніший варіант був на кафедрі анатомії, де одна з викладачок пропонувала погодувати собак.

— Отже, сходіть у супермаркет і купіть їжі для песиків.

— А якої?

— Та будь-якої, що там люди їдять.

Собаки біля анатомки були вгодованими. Береш у відділі готової їжі якусь гречку з м'ясом, годуєш собак — отримуєш «трієчку». Деякі носили кісточку з дому. Викладачку любили. Досить було почати діалог про кішечку чи собачку — і до кінця пари вона без угаву розводилася про тварин. Або не вивчила група анатомії серця — то розкажіть, яку гарну кішку ви бачили сьогодні вранці.

До кожного викладача був свій підхід. Хтось відволікався на розмови про футбол чи тварин, а дехто й сам був не проти розповісти історії із

життя. Серед них Гайдай Аліна Йосипівна. У неї було дві перуки: літня й зимова.

Весна-літо — ми бачили її із зібраним волоссям, осінь-зима — каре. У житті Аліни Йосипівни було дві великі теми для розмов: померлий чоловік і котик. Кота вона любила безмежно. Власне, кожна хвороба кота доводила Гайдай до нервового зриву.

Складати заліки Аліні Йосипівні було незабутньо. Вона підводила до банки з анатомічним препаратом, наприклад, фронтальним зрізом мозку з довгастим мозком.

— Що це таке? — питала вона з манірністю монарха й обводила весь препарат лазерною указкою.

— Ем, а можна точніше?

— Що це таке? — повторювала вона і знову обводила абсолютно весь препарат.

Ми розуміли, що вона явно хотіла почути у відповідь не «мозок». Її цікавило якесь дрібне утворення, але обводила вона абсолютно всю банку.

— Ну, Sulcus lateralis anterior?

— Ні, наступний.

Підходив наступний студент — і так по колу. Ми виробили тактику, і кожен називав нове утворення, поки ми не добиралися конкретно до того, що вона хотіла почути.

— Nervus Vagus?

— Правильно. Наступне запитання, — і знову обводився весь препарат.

Як у випадку з викладачем з хімії, так і з Аліною Йосипівною потрібні були екстрасенсорні здібності, щоб зрозуміти суть питання.

Словом, нудьгувати не доводилося, у кожного були свої витончені методи доведення студента до стану амеби.

— Треба бути повним мазохістом, щоб учитися в медичному! — часто повторював я. — І трішки психопатом, щоб розуміти, чого від тебе хочуть усі ці літні професори.

ГУРТОЖИТОК

Окремо варто розповісти про гуртожиток. Мені пощастило жити у восьмиповерхівці 80-х років будівництва з одним санвузлом на дві кімнати. Деяким одногрупникам пофартило менше, вони мешкали в гуртожитку, побудованому в 30-х роках минулого століття, там туалет був один на поверх.

Коли я вперше зайшов до своєї кімнати, на мене подивилося стадо тарганів, ліниво дожовуючи щось їстівне. Я сподівався, що доїдали вони не залишки минулого мешканця кімнати.

Таргани були корисними істотами — не давали тобі довго переживати відчуття самотності. На вихідних, коли сусіди роз'їжджалися по домівках, ти прокидався, запарював вівсянку. І здавалося, ти сам у всьому будинку. Але ні, десь із-під столу виповзав тарган Васька, махав тобі вусиками, зовсім безстрашно підходив до тебе й починав наминати крихти за обидві щоки. Щік у тарганів, звісно, немає, але я завжди бачив їх якимись хом'яками, які весь час жеруть. Уб'єш одного Ваську — на його місці з'являються двоє. Це була лернейська гідра з рудуватим відтінком.

Порятунку від них не було. Ти нібито щільно пакував хліб у целофан, а вранці виявляв, що вночі таргани прогризли пакет і влаштували хлібну вечірку. Періодично їх удавалося витравити, але це були короткі прекрасні тижні, після чого ті орди гунів-прусаків знову заповняли простір.

У гуртожитку панувала приємна й невимушена атмосфера алкоголізму. Упродовж першого курсу я майже не міг спати ночами. Нагорі, праворуч, ліворуч, знизу — з усіх усюд лунала музика й звуки гульні. Це були старшокурсники. Закінчуючи шостий курс, я дивувався, як тихо стало в гуртожитку останніми роками. Чи то соцмережі брали своє, чи то комендантка нарешті почала стежити за порядком. Проте на першому курсі, якщо ти заснув — ти був переможцем. Не встиг заснути — не ображайся, усім, так би мовити, все одно, що в тебе завтра анатомія.

— Ваню, Ваню! Прокидайся! — волав мені хтось на вухо, намагаючись розбудити. — Нам нудно, зіграй на гітарі, — промовляло невідоме мені тіло й дихало на мене дешевою горілкою о третій ночі. Вам може здатися, що це не надто в'яжеться із серйозністю предметів, що вивчаються, з майбутньою професією. Але, хоч як це

парадоксально, серед студентів усіх вишів медицини завжди вважалися найшаленішими.

Словом, найкраще, що ти міг зробити, це прикидатися мертвим, а якщо ти робив це погано, то будь ласкавий — іди і пий або співай, як пощастить.

Цей період життя навчив мене спати в будь-якій обстановці й позі, незалежно від рівня шуму й освітленості. Хороша навичка, якщо в тебе три добових чергування поспіль і ти намагаєшся хоч недовго поспати, коли вивільнилося трохи часу.

З грошима сутужно було не тільки в мене. Багато іноземних студентів, які не могли собі дозволити європейської освіти, вступали в медін. Були хлопці з дуже бідних африканських країн. Такі зазвичай старанно вчилися, декому на навчання збирали всім селом. А були й ті, хто приїжджав у наше місто просто розважитися й отримати диплом для мами з татом.

У мене був друг із Судану Мудатер Башир, але звали ми його Міду.

— Чому Міду? Ти ж Мудатер.

— Знаєш, Ван, — м'які приголосні давалися йому важко, тому я був Ван, — Мудатер вам говорить складно, і завжди у вас виходить Мудак, а я Мудатер, я не Мудак. Мудак є погано. Краще вже я буду Міду.

Головний виклик будь-якого іноземного студента — матюки. Один в'єтнамець завжди ходив з аркушиком, на якому були перераховані найпоширеніші матюки. Хотів розуміти: посилають його чи хвалять.

Міду був хорошим хлопцем і частенько ділився їжею з нами, а ми — з ним. Так мешканець Судану дізнався, що таке борщ, вареники й голубці. Араби готували смачно, африканці готували смачно, індуси готували смачно, але страшенно гостро. Це було неможливо їсти. Якщо на кухні готували індуси, то заходячи туди, ти починав плакати від концентрації перцю в повітрі. Якось я зайшов до Міду, він їв з великої миски й плакав.

— Що ти їси?

— Карі, індуси пригостив.

— Воно ж гостре, навіщо ти їси?

— Ех, Ван, якби знав, як їсти хочеча, то й ти їв би.

Я знав, тому взяв ложку і сів поруч.

ТЕТЯНКА У ФОРМАЛІНІ

Коли вам здається, що ваш ранок не склався, згадуйте цю історію.

Першою парою була анатомія. Я вирішив прийти раніше, щоб повторити тему на препаратах. Фатальна помилка.

— Молодий чоловіче! Треба допомогти, ходімо.

Від голосу Олени Іванівни по моїй спині пробіг морозець. Я і ще один бідолаха, що, як і я, вирішив із самого ранку повчити, спустилися з Данилюк у підвал.

Це було схоже на якісь каземати з камерами для тортур. Що далі ми заходили, то нудотнішим ставав запах формаліну, яким заливали трупи, частини тіла, органи. Під стелею тьмяно горіла лампочка, висвітлюючи дві довгі ванни, які нагадували саркофаг. Словом, автори горор-фільмів позаздрили б таким декораціям. Тут очевидно була б доречною народна українська пісня «Горіла сосна, палала». Правда, дівчина не стояла, а лежала.

— Ось тут, діставайте Тетянку.

Були Тетянка й Сергійко, так викладачі ласкаво називали забальзамовані трупи. Подейкували, що Тетянка колись бомжувала під анатомкою, де й зустріла свою смерть від переохолодження. А оскільки ховати Тетянку не було кому, то після смерті вона стала служити науці.

Ми надягли рукавички й полізли у ванну з формальдегідом.

— Тягни!

— Тягну!

— Хлопці-і-і, розгубите кишки, я вам «два» поставлю!

— Кишки, кишки тримай!

Таня пірнала й виринала, у перервах між цим батерфляєм я марно намагався зібрати тонкий кишечник. Я й інший бідолаха намагалися дістати тіло, але Танечка постійно вислизала, ба більше, виявилася куди важчою, ніж ми думали.

Я тягнув за плечі, бідолаха — за ноги, один незграбний рух — і вона переверталася, а з черевної порожнини знову випадала гірлянда з кишок.

— Лови! Лови їх! «Два» поставлю! — кричала Олена Іванівна.

— Ловлю! Блін!

Шльоп, бульк. І Таня, зараза, знову йшла у вільне плавання з кишками назовні. Після десятої спроби ми таки дістали Тетянку і, щасливі, потягли її в аудиторію.

— Чим смердить? — запитала одногрупниця, сідаючи поряд.

— Мною.

Мені пощастило ловити Тетянку у вовняному светрі.

Коли я повертався додому в маршрутці, навколо мене утворилася зона вакууму. Люди намагалися триматися подалі. Тхнуло формальдегідом і тліном.

Светр я прав кілька разів, але мені все одно здавалося, що він смердить Тетянкою. Після цього я зо два тижні не міг дивитися на м'ясо, усе м'ясне було з ароматом формаліну.

Узагалі ставлення до смерті у студента-медика специфічне. Він її не помічає. Перебуваючи серед банок із частинами органів, анатомічних препаратів, починаєш сприймати смерть як щось природне, але при цьому відчужене й таке, що тебе не стосується. Бо студент не знає, які історії стоять за цими препаратами.

Одного разу на четвертому курсі ми проходили практику у відділенні кардіології в обласній лікарні. Нас повели в ангиографічну операційну. Пацієнту, у якого розвинувся інфаркт міокарда, через стегнову артерію ввели спеціальний катетер і пофарбували судини серця. На рентгенівському знімку було видно множинні атеросклеротичні бляшки, що, як віспини, вразили всі центральні коронарні артерії.

— Вау, круто! Яка візуалізація! — захоплювалися ми. Ідучи по коридору, ми голосно обговорювали побачене.

— А бачив, який тромб, як звужений просвіт судини?!

— Так, дуже круто!

— Вам круто? — обурено спитав хтось позаду. За нами йшли два лікарі-ординатори. Один з них був інтервенційний кардіолог, років сорока, із сумними очима.

— А йому взагалі не круто. Ти чув, Петре Володимировичу, студентам круто...

Тоді я не зрозумів лікаревого обурення. Ми просто були вражені можливостями сучасної діагностики, але не замислилися над головним: це була не просто картинка, це був знімок коронарних судин реальної, живої людини. У якої, напевно, є діти, дружина, друзі, улюб-

лена або не дуже робота. Смерть була для нас чимось суто науковим і природним. І з погляду науки, пацієнту залишалося небагато.

Те обурення я часто згадуватиму, коли стану лікарем і почну практикувати. Смерть здається не такою вже й природною, коли знаєш не тільки анамнез захворювання, але й анамнез життя, усвідомлюєш, чим пацієнт жив, а точніше, заради чого йому варто було б жити далі.

А тому, якщо ваш ранок не склався, пам'ятайте, що десь у підвалі медіну досі плаває Тетянка, і її справи однозначно гірші від ваших.

ЖУРА

Як я вже писав, медін — це скупчення неадекватних, часом унікальних людей. Така собі палата № 6, яка розрослася до розмірів університету. Величезний мурашник, населений психопатами і тіннями студентів. Кумиром, лідером молоді був Жура. Огрядний хірург, з величезним животом, не завжди було зрозуміло — це його частина тіла чи прибудова до якоїсь споруди. Власне, як і належало будь-якому поважному ескулапу. Живіт — ознака добробуту. Людей лякають худорляві лікарі, вони здаються голодними й непрофесійними. Пацієнти спокійніше лікуються у гладкого і ситого.

— Лікарів прогонує народ, — сказав колись дядько Йосип.

Після цього живіт став ознакою успіху, а також дурості й нерозбірливості в їжі.

Жура, судячи із живота, був дуже шанованою людиною. Він викладав нам триденну хірургічну сестринську практику на другому курсі. Протягом курсу ми мали би навчитися техніки перев'язок, ін'єкцій, ознайомитися з укладом хірургічного відділення.

Надії дізнатися щось корисне розбилися об Журу, як останнє куряче яйце в моєму холодильнику об кахель. Я залишився без сніданку, усі ми — без знань.

Жура заходив до аудиторії з поважністю міністра. Якби головним критерієм під час призначення на посаду міністра був пафос ходи, Жура став би міністром світового уряду, директором міжгалактичної районної лікарні — на менше він просто не заслуговував. Він ішов, похитуючись з боку в бік, твердо карбуючи крок. Гордо зведена голова

й очі, налиті кров'ю, промовляли: «Я прийшов вас знищити лише за те, що ви, імбецили, наважилися надягти білий халат».

— Понабирали... — сичав собі під ніс Жура. — Ваше завдання — піти опитати пацієнтів. Дізнатися про них усе. Ознайомитися з відділенням, що де лежить, як називається. Потім розкажете. Ви, п'ятеро, на другий поверх, ви — на третій, ви — у центральне стерилізаційне відділення, ЦСВ. Запам'ятайте цю аббревіатуру. На ній уся медицина тримається.

Кілька годин ми блукали відділеннями, як купка безпритульних, чії очі благали про шматок хліба. Ми волали до логіки й просили пролити хоч трохи світла на те, що відбувається.

Слава випереджала Журу. Він міг запитати що завгодно, аж до того, як звать санітарку на такому-то поверсі, що пацієнт їв на сніданок, які ліки лежать на посту в медсестри.

Ми, як якісь фіскали, тягалися скрізь з блокнотами й нотували кожную дрібницю.

— Третій кабінет — перев'язувальна. На столі журнал: обліку процедур, обліку ліків, обліку перев'язувальних матеріалів... Я перепису ліки в цій шафі, ти — у тій.

— Хто ваш викладач? — питали медсестри, дивуючись нашим збудженим поглядам.

— Жура.

— Зрозуміло, переписуйте...

Не так я уявляв собі навчання в медичному, ой не так.

Мені забракло б фантазії уявити, що замість навчання чогось корисного, ми, як якісь параноїки, конспектуватимемо кожную дрібницю, кожне ім'я, будь-яку назву, напис. Після того як усе було переписано, а всі імена — запам'ятовані, ми поверталися в аудиторію, куди знову-таки з усією своєю міністерською поважністю заходив Жура.

— Ну що! Готові? — кричав Жура, а в кінці завжди сичав під ніс: — Ідіоти. Поїхали по списку. Так, ти де був?

— У перев'язувальній.

— У перев'язувальній він був, зараз подивимося. Які ємності для відпрацьованого матеріалу ти там бачив?

— Для використаних голок, для відпрацьованого матеріалу, для...

— А медсестру як звали?

— Не пам'ятаю.

— Не пам'ятає він. Ви чули, він не пам'ятає! Бо ти брешеш, не було тебе в перев'язувальній. «Два». Хто з ним був? Ви були, як медсестру звати? Теж не знаєте? Теж брешете. Що ви мені брешете? Ви думаєте, я дурень?

Коли Жура питав в аудиторії, чи не дурень він часом, відповідь була очевидною. Але стан афекту пригнічував бажання сміятися.

Уся система, кожен гвинтик заточений під одну мету — зробити життя студента максимально нестерпним і, головне, залежним. Прищепити почуття раболіпства, так би мовити, зі студентської лави.

Будь-яка спроба опору, волення до логіки закінчувалися купою «двійок» і недопуском до іспиту. Ми були об'єктами для прояву чийось садистських нахилів.

— Ви ніхто! Ви нуль! Я життя поклав на медицину, а ви — жалюгідна подоба лікарів. Ідіоти... — і далі за сценарієм.

Здавалося, Жура в принципі не вмів розмовляти тихо. Спокійна розмірена бесіда йому не личила, як і найменші натяки на власну гідність.

Що безглуздішим здавалося завдання, то ретельніше нас питали і то вищим був ризик заробити «двійку».

— Ви де були? У ЦСВ. Ага, в ЦСВ вони були. Відразу зізнаєтеся, що брешете?

— Але ми були там.

— Які коридори є в ЦСВ?

— Брудний і чистий.

— Ха-ха-ха, брудний коридор! Ви чули?! Ідіот... І що там, просто бруд шматками на стінах? «Два». Не був ти там, брешеш. Ось подивіться, — кричав Жура і показував на автоклав, який стояв поруч, — коли я приїхав молодим лікарем на ФАП працювати, такий власними руками зібрав. А ви навіть коридорів запам'ятати не можете! Ідіоти...

Упевнений, у ЦСВ у провулку досі є табличка «Брудний коридор» на одній з дверей.

У мене була страшенна алергія на самозакоханих дурнів і безглузді завдання. Сестринську практику значна частина групи провалила.

Багато бюджетників, і я зокрема, залишилися без стипендії і хоча б найменших знань.

Для мене це стало серйозною проблемою, з огляду на моє матеріальне становище. Жури я більше у своєму житті не зустрічав. Тоді пообіцяв, що, ставши лікарем, у житті руки не подам йому при зустрічі.

Нещодавно мій друг, той самий майстер переговорів Діма, скинув фото шва. На фото красувався величезний потворний рубець після апендектомії¹. Здавалося, його зашивала людина, яка вперше тримала в руках інструменти.

— Угадай, хто оперував.

— Гадки не маю.

— Жура.

— Хех, не знаю, чи гарний він хірург, але шви його запам'ятовуються, як і їхній автор.

Ті, хто мав навчати, найчастіше прагнули принижувати. Безліч разів я збирав себе, свою волю по крихтах після чергового «генія» медицини, який майстерно вмів одне — знищувати будь-яке бажання залишатися в цьому універі і професії.

Узагалі українська медицина — це майже завжди про приниження гідності й честі.

Утім з упевненістю можу сказати, що медін, на відміну від школи, готував нас до взаємин у лікарському колективі, як вони є. Alma mater накопичувала і гіперболізувала весь той хаос, що, як вірус тютюнової мозаїки, розрісся в усіх медичних колективах пухнастим покривалом лицемірства. Універ уміло здирав зі шкірою рожеві окуляри, які так глибоко вросли у свідомість у школі. Справедливості немає, і її не варто шукати — головне послання перших курсів медіну.

Ти — тварина тремтяча, і права не маєш.

О. Я. І БРИТОГОЛОВІ БРАТКИ

Не менш імпозантною і притрушеною була О. Я. Вона переймала естафету в Жури, як піонер — червоний прапор. О. Я. вела сестринську практику на кафедрі терапії. До другого курсу нас було складно здивувати розладами особистості в багатьох преподів. О. Я. не

була винятком. Людина, найкращим другом якої були біполярні розлади, в усьому і всюди бачила змову.

Її головна забава — шиккування. Вона ставала на сходовій клітці маршом нижче, а ми колоною по три повільно спускалися вниз.

— Стійте! — кричала О. Я., махаючи руками, ніби намагалася зупинити вантажівку, що несеться на неї. — Ви спустилися занадто низько! Назад!

Увесь натовп піднімався назад. Це «стійте» вмещало в собі сподівання на порятунок усього світу. Якби ми спустилися на одну сходинку нижче, ніж треба було, метеорит гепнувся би просто нам на голову, убивши все живе на Землі, але першими загинули б саме ми і О. Я. На жаль, метеорит затримувався, а ми змушені були марширувати вгору-вниз по сходах.

— Ще сходинку, другу! Сто-о-оп!

Ззаду долинали смішки. Серьога володів специфічним сміхом, який складно було залишити без уваги. І це було додатковими тортурами, бо хотілося дико іржати, але дозволити собі це могли тільки задні ряди. Я стояв попереду, яскраво-червоний, і давився сміхом.

Ми з терплячістю людей, які пізнали Дао, посиділи під деревом з Буддою й обійнялися з Ісусом, виконували всі команди О. Я.

Коли шиккування, на думку О. Я., досягало досконалості, ми слухали десятихвилинну проповідь про важливість сестринської практики. Практика була така значуща й корисна, що за весь її час ніхто нас так і не навчив робити ін'єкції або хоча б вимірювати тиск. Усе це ми вчилися робити самостійно. Збиралися в гуртязі й відпрацьовували всі навички одне на одному: кололи дупи, вени, робили підшкірні ін'єкції і вчилися накладати пов'язки. Друге головне послання медіну: хочеш чогось навчитися, навчися цього сам.

Діма не припав до смаку О. Я. Вона стверджувала, що він її переслідує.

— Я вас бачила. Ви чекали мене в підворітті. Ви й ваші бритоголові братки.

Якщо чесно, ми не знали, як реагувати на такі випадки, адже ілюзорність того, що відбувається, зашкалювала.

Діма довго доводив, що гадки не має, де живе О. Я. І що переконливіше наполягав Литянський, то більше О. Я. упевнювалася в

думці, що він бандит, місія якого — знищити її.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ